Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

MUSA ĆAZIM ĆATIĆ

Adin Ljuca

Moja mala izba – moj veliki svijet

Sto deset godina od Ćatićeve smrti

Ove godine se navršava sto deset godina od smrti Muse Ćazima Ćatića, jednog od začetnika moderne bosanskohercegovačke poezije. Rođen je 12. marta 1878. u Odžaku, pet mjeseci prije nego što će osmansku okupaciju zamijeniti austrougarska, a njegov kratki život će se ugasiti 1915., tri godine prije raspada te iste Monarhije.

Djetinjstvo provodi u Tešnju, gdje počinje njegovo školovanje. Tu pohađa medresu i uči turski, arapski i perzijski. Zatim tri godine služi austro-ugarsku vojsku u Tuzli i Budimpešti. Školovanje nastavlja u Carigradu. Zbog finansijskih teškoća vraća se u Sarajevo i upisuje Šerijatsku sudačku školu, gdje zbog boemskog života biva isključen iz internata, ali školu ipak završava. Nakon toga odlazi u Zagreb gdje studira pravo. U Zagrebu se družio sa Matošem i Ujevićem. Od 1910. godine opet je u Bosni. Uz pisanje poezije, bavio se prevođenjem, pisao je za brojne listove, a uređivao je časopise *Behar* i *Biser*. Po vlastitoj izjavi, preveo je dvanaest knjiga, ali svi prijevodi nisu sačuvani. Prevodio je sa turskog, arapskog i perzijskog. Prevodio je: poeziju, pripovijetke, eseje, studije, romane, drame, stihove u prozi, aforizme, novinske članke. Prema ocjeni Lamije Hadžiosmanović: „Ćatić kao prevodilac turske poezije, i po obimu, i po kvalitetu, zauzima sve do danas jedno od čelnih mjesta.“ Njegovo ime je nezaobilazno ne samo kad se govori o počecima moderne bosanskohercegovačke poeziji već i kad se govori o počecima bosanskohercegovačke orijentalistike.

Godine 1914. mobilisan je i poslan u Mađarsku. Vraćajući se pripit u kasarnu, pao je i ostao u snijegu, gdje je kasnije nađen polusmrznut. Potom je, bolestan od tuberkoloze, vraćen u Tešanj, gdje je preminuo i sahranjen 6. aprila 1915. godine. Na nišanu njegovog mezara uklesan je epitaf koji mu je sastavio Safet-beg Bašagić: „Ovdje leži pjesnik odličnoga dara, koji nije tražio časti ni šićara, već boemski živio i čuvenstveno pjevo, dok ga udes ne doprati do ovog mezara.“ To što je njegov mezar danas u centru grada ne treba da nas zavara. U pjesmi *Pjesnikov grob*, Amir Brka piše: „Grob našeg velikog pjesnika / tu je / uz ulicu / u centru grada / dokle u njegovo vrijeme / naselje nije dopiralo – / tu gdje su nekad pokapali / otpadnike / i protuhe svakovrsne“.

Ako ozbiljno uzmemo slavni Ćatićev stih ***Ja nijesam sanjar*** i razmislimo malo o njegovoj osobnoj i tadašnjoj globalnoj situaciji, tj.da se 1914. nalazio u Mađarskoj u

uniformi K. und K. vojske, objašnjenje iz natuknice o Ćatiću iz Wikipedije (da je nastradao u nezgodi do koje je došlo kada se „vraćao sa jedne zabave u kasarnu, pripit“) ne čini se vjerodostojnim. Neću reći da to više liči na „dobrovoljni odlazak“, ali sve ukazuje da u to vrijeme i takvim okolnostima Ćatiću nije bilo do zabave.

Iako je za života objavio samo jednu zbirku pjesama, *Pjesme: od godine 1900 do 1908.* (Mostar, 1914), teško da bismo u Bosni i Hercegovini našli pjesnika kojem je posmrtno objavljeno toliko knjiga. Koliko je čitan i shvaćen, to je drugo pitanje. Danas u Bosni postoje škole i ulice koje nose njegovo ime, postoji književna nagrada sa njegovim imenom, a i njegov portret s fesom je na novčanici od 50 konvertibilnih maraka. Što sve, s obzirom na „finansijske teškoće“ s kojim se borio cijeli život, liči na ironiju sudbine. U pjesmi *U gladnoj noći* Musa Ćazim Ćatić piše: „Gle, k’o u magli vidim sad mjesto knjige – kruh!/ Ah, ja sam gladan, gladan!… a sit je gospodski pas“, da bi onda nešto dalje nastavio: „Ljudi su prezreli mene i zaboravio me – Bog / Tri dana krušne mrve nijesam okusio ja.“

Eto, tako je pisao Ćatić. A i da igrom slučaja – takav kakav je bio, živi i radi danas – u državi u kojoj škole i ulice nose njegovo ime, pitanje je u kakvoj bi situaciji bio. Teško je zamisliti da bi neko ko se družio s Matošem i Ujevićem, neko ko „nije tražio časti ni šićara, već boemski živio i čuvenstveno pjevo“, bio po volji političarima koji se tako grlato pozivaju na njega.

Na recepciju nečijegknjiževnog djelaznačajno utiču i brojne neknjiževne okolnosti. U tom smislu jefotografija Ćatića s fesom na glavi, upravo ona sa spomenute novčanice, zacijelo odigrala značajnu ulogu.Stihovi se ne moraju razumjeti, ali ljudska potreba za simbolima je jaka.

Četrdeset osam godina nakon što je Ćatić pokopan u Tešnju, u isti grad je „protjeran sa svih strana“ i pjesnik Amir Brka. Čini se da se s Ćatićem nikad niko nije toliko družio kao on. Iz zbirke u zbirku, pjesnikBrka vodi razgovore s mrtvim Ćatićem, a povodom stogodišnjice njegove smrti, posvetio mu je knjigu pjesama ***Čuvar groblja: Pjesme sa Ćatićem*** (Tešanj, 2015).

Iz tog njihovog neobičnog druženja izdvojio bih još i poemu ***Sa pjesnikova odra*** objelodanjenu 2020. godine. U njoj je Brka od Muse Ćazima Ćatića kreirao glavni lik, i tako mrtvom pjesniku omogućio da nam se više od sto godina nakon smrti ispovijedi.

U pogovoru ove knjige Enver Kazaz pravilno obrazlaže da je problem koji opisuje Amir Brka puno kompleksniji. Tu nije riječ o jednom „neshvaćenom“ pjesniku već o vrijednosnim kriterijima jedne društvene zajednice. Ili, Kazazovim riječima: „Ćatić je ovom poemom uzdignut na panteon neprolaznih, vječnih pjesnika, tamo gdje taj u svome vremenu neshvaćeni i odbačeni pjesnik i pripada, i tamo gdje ne mogu doprijeti današnje, u osnovi ideološke, prizemne manipulacije njegovim imenom i djelom. U tim manipulacijama pjesnik je sveden na ideološki znak kreatora redukcionistički zasnovanog, getoističkog i arhaiziranog, klerikaliziranog koncepta bošnjačkog kulturnog i ukupnog nacionalnog identiteta. Takav identitet kreiraju oni i onakvi koji su pjesnika za njegova kratkog života anatemizirali i osudili čak i na sahranu izvan zvaničnog religijskog groblja, tamo gdje se sahranjuju najgori otpadnici koji su porušili sve društvene norme. Zato se to tešanjsko groblje i zove *Obješenica*, gdje sámo ime

sugerira da se u njega sahranjuju oni koji su počinili najveći mogući grijeh.“

Ako bi neko s pravom primijetio da se to događa i drugdje, da je to globalni problem, to ne znači da se s tim vrijednosnim kriterijima nešto ne može uraditi na nivou naše lokalne zajednice. Ovu istu misao – samo u stihovima – izrekao je i sam Musa Ćazim Ćatić u pjesmi *Pred smrt*: „Moja mala izba – moj veliki svijet“. A u skladu s njom, tešanjski Centar za kulturu i obrazovanje je 2023. godine kao samostalno izdanje, objavio esej Tina Ujevića o Ćatiću.

Bez obzira na to što su Ćatićevi stihovi kao varnice koje su nastale od sudara Istoka i Zapada, gdje Bosna, kao između čekića i nakovnja, opstaje već stoljećima, čini mi se da je on postao simbol Tešnja tek preko poezije Amira Brke, što je, koliko mi je poznato, jedinstven primjer u historiji književnosti: da jedan pjesnik postane simbol jednog grada posredstvom stihova drugog pjesnika.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.